

1

2

3

Vrbe // Tinka Bačič

1: Iva (*S. caprea*) je ena naših najpogostejših širokolistnih vrb. Cveti že zelo zgodaj, pred olistanjem, in je prva pomladna paša čebel. Njene vejice z mladimi, še nerazcvetelimi, puhastimi mačicami pogosto nabiramo za pomladanske šopke.
foto: Aleš Kladnik

2: Bela vrba (*S. alba*) je veliko drevo s svileno belodlakavimi listi.
foto: Aleš Kladnik

3: Topolistna vrba (*S. retusa*) je ena t.i. ledeniških vrb, ki uspevajo v alpskem ali subalpskem pasu. Njena stebelca so tesno prilegla k tlam. Na sliki je moška rastlina - vidijo se prašniki.
foto: Primož Dovč

Na vprašanje, ali poznamo vrbe, bi nas večina takoj odgovorila pritrdilno. Najbrž bi imeli v mislih pokopališko vrbo, ki s svojimi dolgimi, vitkimi, povešenimi vejami daje nekoliko žaloben značaj marsikateremu sprehajališču, pokopališču ali obrežju ribnika. Morda bi se kdo spomnil na nabiranje »mačic«, ki so obvezna sestavina zgodnjespomladanskih šopkov. Ali na dolge, bičaste šibe, iz katerih spretne roke pletejo vrbove koše in košare. A zgornja razmišljanja zajemajo le majhen del pestrosti, ki smo ji priča pri vrbah.

Skupaj s topoli (*Populus*) spadajo vrbe v družino vrbovk (*Salicaceae*). Vrbe sestavljajo večino vrst te družine. Na svetu jih uspeva kakšnih 200, predvsem v zmernih predelih severne poloble. Pri nas jih najdemo kar 23. So listopadna drevesa ali grmi, ki cvetijo precej na drobno. Njihovi cvetovi so majhni, neopazni, združeni v socvetja, ki jih botanično imenujemo mačice. Zgodaj spomladi nas vrbovi poganjki pritegnejo z mladimi, še nerazcvetelimi, puhastimi mačicami. V vazi, v topli sobi mačice zacvetijo v nekaj dneh. Za okrasne namene tedaj niso več zanimive, botanično pa. Če cvetoče vejice pogledamo od blizu, namreč opazimo, da iz mačic na nekaterih vejicah molijo prašniki in se iz njih sipa cvetni prah, na drugih pa vidimo pestiče. Pravimo, da so vrbe dvodomne: ločimo moška in ženska drevesa. Glede na to, da so cvetovi vrb tako drobni in nevpadljivi, bi si človek mislil, da so vetrocvetke. A spomladi v naravi hitro opazimo, da okoli cvetočih vrb množično brenčijo čebele. Že res, da cvetovi nimajo razkošnega in barvitega cvetnega odevala, ki bi pritegnilo pozornost opravevalcev, a dišijo in v cvetovih so poleg pestiča ali prašnikov še majceni medovniki, ki izločajo dehtečo, sladko medicino, ki močno privablja žuželke. Vrbe so torej žužkocvetke in so za čebele prva pomladna paša. Pomembne so kot vir cvetnega prahu, a tudi medicine.

Precej vrst vrb cveti zgodaj spomladi, še pred olistanjem. Med njimi sta najbolj znani in pogosti iva in rdeča vrba. Moške mačice se po odcvetu kmalu posušijo in odpadejo, ženske pa nadaljujejo z razvojem plodov. Ob zrelosti se le-ti odprejo in iz njih se sprostijo semena. So drobna in lahka, opremljena z dolgimi, tankimi laski. Zaradi njih se semena raznašajo daleč naokoli.

Vrbe se zelo uspešno razmnožujejo tudi vegetativno. Iz odrezanih vej večine vrst vrb dokaj hitro poženejo korenine. Posebej za vrbe, ki rastejo ob vodotokih, je naglo ukoreninjanje zelo pomemben način razširjanja. Odlomljene veje odnese vodni tok, in kjer jih odloži, se iz njih lahko razvijejo novi grmi. Vrbovo lubje vsebuje avksine, rastlinske rastne hormone, posebej tiste, ki pospešujejo rast nadomestnih korenin na odrezanih poganjkih. Ekstrakt iz vrbovega lubja lahko celo uporabimo za ukoreninjanje potaknjencev!

Listi se v vsej svoji popolnosti razvijejo zgodaj poleti. Večinoma se različne vrste vrb dobro ločijo po listih. Nekatere imajo ozke liste, taka je na primer zelo pogostna bela vrba (*S. alba*). Za to visoko, postavno drevo so značilni svileno dlakavi listi, tako da je tudi krošnja že od daleč videti nekoliko belkasta. Precej vrb pa je širokolistnih. Teh v naravi poleti ni tako preprosto prepoznati kot vrbe, posebej ker na njih v tem času ni več mačic. Tudi določevanje vrbjih vrst je včasih kar težavno. Če se zanašamo izključno na slikovne določevalne ključe, bo naša določitev nezanesljiva. Poleg dvodomnosti in cvetenja pred olistanjem je razlog za težavnost določanja tudi križanje med vrstami.

Vrbe veljajo za pionirske rastline. Naselijo se med prvimi in ustvarijo razmere, v katerih se potem lahko uveljavijo tudi druge vrste. Tako se na primer iva naseli na gozdnih posekah in pogoriščih. Na takšnih rasti-

ščih štiti drevesni podmladek pred premočnimi vplivi sonca, vetra in mraza. Mnoge vrbe najbolj uspevajo v vlažnih okoljih: na obrežjih rek in potokov, v poplavnih gozdovih, na prodiščih, v močvirjih in ob mlakah ter jezerih. Na obrežja in nasipe jih pogosto tudi sadijo, saj njihove razvejene, prepletene korenine varujejo bregove pred erozijo. Nekaj vrst vrb pa najdemo tudi v visokogorju. Med njimi so najzanimivejše t.i. ledeniške vrbe. Na ostre razmere, ki tu vladajo, so dobro prilagojene. Med drugim tudi s pritlično rastjo. Ti alpski grmički so visoki le okoli deset centimetrov, stebela pa so povsem polegla in pritisnjena k tlu. Takšni sta na primer alpska (*S. alpina*) in topolistna vrba (*S. retusa*). Zelnata vrba (*S. herbacea*), ki jo najdemo v snežnih dolinicah v alpskem pasu Julijskih Alp in Karavank, ima stebela celo podzemna, nadzemni pa so le mladi poganjki in listi. Ko se na izletu v gorah sprehodimo po kotanji, kjer se še sredi poletja zadržuje sneg, se le ozrimo na tla. Poleg ljubkih, rožnatih ali vijoličnih cvetov alpskih zvončkov bomo pod nogami zagotovo zagledali tudi cvetoče ali plodeče mačice ledeniških vrb in se zavedeli, da se pravzaprav sprehajamo po krošnjah vrbovega gozdička!

Eno od 23 vrst vrb, ki rastejo pri nas, najdemo tudi na slovenskem Rdečem seznamu ogroženih praprotnic in semenk. To je rožmarinolistna vrba (*S. rosmarinifolia*), ki uspeva na vlažnih travnikih in v močvirjih od nižine do montanskega pasu. Ime je dobila po značilno oblikovanih listih, ki zelo spominjajo na liste rožmarina. Zanimiva pa je tudi njena rast - oleseneli poganjki so namreč podzemni, le stranski poganjki so nadzemni. Uvrščena je med ranljive vrste slovenske flore. Razlog za njeno ogroženost je ogroženost njenih rastišč.

Za človeka so vrste vsestransko uporabne. Najbolj očitna je uporaba vrb v okrasne namene. Zaradi svoje zanimive razrasti gojijo predvsem pokopališko vrbo (*S. x sepulcralis*), ki pravzaprav ni vrsta, ampak križanec med dvema vrstama. Ena izmed starševskih vrst je vrba

žalujka (*S. babylonica*), ki je občutljiva za mraz in jo pri nas uspešno gojijo le redko, v zavetnih legah v Primorju. Druga pa je proti mrazu odporna bela vrba (*S. alba* var. *vitellina*). Nekatere pritlične vrste vrb gojijo v skalnjakih. Vrbe imajo pomembno vlogo tudi v postopkih vračanja okolja v njihovo prvotno stanje, v fitoremediaciji – »zdravljenju« okolja s pomočjo rastlin.

Vrbe rastejo zelo hitro, njihov les pa ni uporaben le za kurjavo. Iz njega izdelujejo vrsto različnih izdelkov: zaboje, cokle, igrače, zobotrebce, vžigalice, celo palice za hokej in kriket, pa tudi lesno volno, papir in izvrstno risalno oglje. Ob tem ne smemo pozabiti na vrbove metle, koše in druge izdelke suhe robe. Otroci iz vrbovih vej izdelujejo piščalke, lubje so uporabljali kot strojilo in sredstvo za barvanje, pa še bi lahko naštevali. Listi in lubje vrb so omenjeni v starodavnih asirskih, sumerskih in egipčanskih besedilih kot zdravilo proti bolečinam in vročini, uporabljali pa so jih tudi ameriški Indijanci. Razlog za zdravilnost vrbovega lubja in listov je velika vsebnost salicilne kisline. Konec 19. stoletja so modificirali salicilno kislino v acetilsalicilno. Novo zdravilo so poimenovali aspirin, to pa je eno najbolj znanih in uporabljenih zdravil na sploh. ●

4: Tudi alpska vrba (*S. alpina*) je ena izmed ledeniških vrb. Na sliki je plodeča ženska rastlina. Iz odprtih plodov so se sprostila drobna semena, opremljena z dolgimi, tankimi laski. Zaradi njih se semena raznašajo daleč naokoli. foto: Primož Dovč

5: Pokopališka vrba (*S. x sepulcralis*) je pri nas zaradi zanimive razrasti - dolgih, povešenih vej - najpogosteje gojena okrasna vrba. Od podobne vrbe žalujke, ki pri nas uspeva le na Primorskem, jo ločimo po izrazito rumenih vejicah. foto: Aleš Kladnik

POMEMBNEJŠI VIRI:

- Anonymous, 2002: Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam. Ur.l. RS, št. 82/2002.
- Martinčič A., T. Wraber, N. Jogan, A. Podobnik, B. Turk, B. Vreš, V. Ravnik, B. Frajman, S. Strgulc Krajšek, B. Trčak, T. Bačič, M. Fischer, K. Eler & B. Surina, 2007: Mala flora Slovenije. Ključ za določanje preprotnic in semenk. Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.
- Petauer T., 1993: Leksikon rastlinskih bogastev. Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.
- Heywood V. H., 1995: Cvetnice, kritosemenke sveta. Državna založba Slovenije, Ljubljana.